

<https://doi.org/10.53656/his2023-5-4-bui>

*View Over the Balkan Peninsula
Поглед над Балканите*

ИЗГРАЖДАНЕ НА МРЕЖАТА ОТ БЪЛГАРСКИ ТЪРГОВСКИ АГЕНТСТВА В ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ В КРАЯ НА XIX ВЕК – ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА, ПРОБЛЕМИ, РЕШЕНИЯ

Д-р Ангел Златков

Институт за балканистика с Център по тракология – БАН

Abstract. The article examines the challenges in the construction of the network of Bulgarian trade agencies in the Ottoman Empire at the end of the 19th century. Although they officially have consular functions, the Bulgarian representations are an important part of Prime Minister Dr. Konstantin Stoilov's strategy for solving the Bulgarian national question and the accession of Macedonia to the Principality of Bulgaria. Their task is to counteract the development of foreign propaganda in European Turkey and to become a coordination and management center of Bulgarian legal and illegal organizations. Therefore, the Bulgarian trade agents encountered opposition not only from the Ottoman authorities, but also from the consuls of the neighboring Balkan states and Russia - contenders for the distribution of the Ottoman heritage in the Balkans.

The author uses the rich archive of the Ministry of Foreign Affairs and Denominations in Sofia to show the solutions of the Prime Minister to the main problems and to analyze the result of their implementation.

Keywords: Bulgaria; Macedonia; Ottoman empire; Eastern Question; diplomacy; consular relations

Увод

Признаването на княз Фердинанд за законен владетел на Княжество България през 1896 г. дава възможност на правителството на д-р Константин Стоилов да разшири обхвата на българските дипломатически представителства в чужбина и да изгради мрежа от търговски агентства в европейските вилаети на Османската империя. Успешно открити са търговски агентства в Одрин, Дедеагач, Солун, Битоля, Скопие и Сяр. Въпреки официалния консулски характер на новите институции от Високата порта и претендентите за османското наследство не остава скрито, че основна им задача е да работят за обединението на българския народ на Балканите. Поради това те са посрещнати с недоверие от османското правителство

и съседните държави, които създават редица пречки пред нормалното им функциониране.

Целта на настоящата статия е да изложи основните предизвикателства и проблеми, с които се сблъскват първите български търговски агентства в Османската империя. С помощта на архивен материал от фонда на Министерството на външните работи и изповеданията (МВНРИ) са представени и анализирани решенията, които д-р Стоилов и сътрудниците му намират за справяне с трудностите.¹ Изследването стъпва върху постиженията на българската историография за борбата на македонските българи (Konstantinova 2014, Lelyova 2016; Eldarov 2003; Radev 2015; Georgiev 2008), за историята на българската дипломация (Strezova 2018; Strezova 2017; Statelova, Popov, Tankova 1994; Popov 1984) и върху работата по дисертационния ми труд на тема „Българските дипломатически представителства в Османската империя (1895 – 1902)“.

Мисия на българските търговски агентства

Опитът на българската възрожденска интелигенция от борбите за създаване на независима църковна йерархия и политическа независимост има водеща роля в идеята за изграждане на представителства в съседните балкански държави след Берлинския договор. През 1892 г. министърът на външните работи Димитър Греков се съгласява да бъдат открити османски търговски агентства с консулски функции в България². Настояването му за реципрочност е отхвърлено поради васалния статут на Княжеството. Въпросът временно пада от дневния ред на българо-османските отношения, за да се появи отново след назначаването на кабинета на д-р Константин Стоилов.

Новият министър-председател е известен с това, че внимателно анализира всеки ход и не счита изработването на политически стратегии за загубено време. Бдителен по природа и консерватор по убеждение, той не е чужд на политическите авантюри тогава, когато в тях вижда шанс за пробив в утвърденото статукво. През 1895 г. с негова благословия е организирана първата мащабна Четническа акция от България към Македония (Radev 2015, pp. 37 – 40). Неуспешният поход на четите дава сериозен повод за размисъл относно готовността на Княжеството да изпълни историческата си мисля – решаването на Българския национален въпрос.

За д-р Стоилов няма съмнение, че мнозинството от християнското население в Македония и Тракия е българско и желае обединение с Княжество България, затова подкрепя идеята за въвеждане на административна автономия в двете области. Същевременно той пряко наблюдава разделенията сред македоно-одринската емиграция в България. Водени от политически дразги, идейни разломи и лични вендети, нейните ръководители не само

не могат да се обединят за общи действия, но и сами излагат революционните тайни пред османските власти.³ Влошаващите се отношения между Върховния комитет и ВМОРО не само затрудняват координацията, но и zlepоставят българското правителство. Четническата акция откроява като проблем и достъпа до надеждна информация за случващото се в непосредствена близост до българската граница – за събиране на разузнавателни сведения се разчита на случайни хора, които често преувеличават събитията, не са способни да отсяват критично информацията, и пропускат важни „подробности“. Множество въпроси повдига и липсата на съдействие от месното население в Македония към навлезлите въоръжени групи.⁴ Резултатът от акцията показва ясно, че зле подготвените предприятия водят само до страдания за македонските българи и подриват позициите на страната в международните отношения.

Анализирайки ролята на различните фактори и проблеми в освободителното дело, Константин Стоилов изработва цялостна стратегия за решаването на националния въпрос. Водещо място в нея заемат българските търговски агентства – те следва да изпълняват функциите на обединителен, координационен и ръководен център на българските легални и нелегални организации в Македония и Тракия. Търговските агенти е необходимо да демонстрират силата и влиянието на българската държава пред местните общности, за да вдъхнат у тях вярата, че само чрез нея могат да получат своето освобождение (Zlatkov 2021, р. 22). Техните доклади за историята, географията, военната инфраструктура и съвременното положение на населението в Европейска Турция трябва да дадат основата, върху която българският политически и военен елит да подготви България за развързката в борбата за разпределение на османското наследство.

Предизвикателства, проблеми и решения пред изграждането на мрежата от български търговски агентства

Ограниченията от Берлинския договор

Основното предизвикателство пред създаването на мрежата от български търговски агентства е заобикалянето на постановленията на Берлинския договор. След учредяването на Княжество България Великите сили категорично отказват да приемат негови дипломатически представители и консули с мотива, че то няма право да води своя самостоятелна политика – интересите и правата на неговите поданици следва да се защитават от Османската империя.⁵ Високата порта следи внимателно външната политика на Княжеството и се намесва при всеки опит съюзеренитетът на султана да бъде накърнен. Тя отхвърля желанието на кабинета на Стамболов за реципрочност по въпроса за търговските агенти и изпраща своите представители в България, без да се съобразява с мнението на българските институции⁶.

Удобна възможност за пробив в твърдата политика на Империята се появява с избухването на въстанието на о. Крит през 1896 г. и очертаващия се военен конфликт между Османската империя и Гърция. Д-р Стоилов втвърдява отношението си към османските търговски агенти и изисква от султан Абдул Хамид II в знак на благодарност за българския неутралитет да позволи откриването на княжески търговски агентства в Македония и Тракия.⁷ Водеща роля в започналите преговори заемат дипломатическите агенти в Цариград Петър Димитров и Димитър Марков. Упорството на българската позиция принуждава Високата порта към отстъпки – в края на ноември султанът одобрява назначаването на първия български търговски агент в Одрин (Strezova 2018, p. 81).

Неизяснен статут на българските търговски агенти

Дори и след разрешението за откриване на български търговски агентства Османската империя продължава да не приема принципа на реципрочност, и настоява атрибутите на княжеските агенти да бъдат определени от специална вътрешноимперска комисия.⁸ Българското правителство отхвърля османското искане, поради което въпросът остава висещ, а местната османска власт получава заповеди да третира българските агенти като висши османски чиновници. Те следва да отправят молитви за живота и здравето на султана, да присъстват сред чиновниците на всички официални празници и да водят кореспонденцията си с османските институции на турски.⁹

Въпреки това д-р Стоилов не отстъпва и заповядва на търговските агенти да се държат като представители на независима държава. Те трябва да издигнат българските държавни символи над сградата на повереното им агентство, да присъстват на официалните празници заедно с консулите и да водят кореспонденцията си с османската администрация на френски¹⁰. Различните виждания създават постоянна опасност от недоразумения и дипломатически скандали между Княжеството и неговия сюзерен. Освен че тровят двустранните отношения, те биха могли да доведат до нежелани прецеденти, които да накърнят международния престиж на страната и да подчертаят нейния васален статут. За да намали до минимум неприятните инциденти, д-р Стоилов държи всяко действие на агентите да бъде предварително консултирано и одобрено. Същевременно при всеки опит да бъде оронено достойнството на български представител, министър-председателят заплашва Високата порта с реципрочни действия спрямо османските служители в България.¹¹

Първите български търговски агенти

Според международната практика чуждестранните представители трябва да се ползват с доверието на приемащата ги страна и предварително да бъдат одобрени от нея. В избора на първите агенти министър-председателят се доверява на преценката на Димитър Марков (Strezova 2018, p. 84).

Предложенията на Марков са съобразени със специфичните особености на отделните региони в Европейска Турция: стратегическото им положение, нуждите на българското население, развитието на чуждите пропаганди и революционните комитети. Особено важно значение за него има сръбската пропаганда, която предприема все по-агресивни действия.¹² Представителите на Княжество България трябва да предпазят българите в Македония и Тракия от влиянието на сръбските и руските консулства, които разединяват православните общности в Империята.¹³

Изминалото съвсем кратко време от края на борбите за национално освобождение преди Руско-турската война (1877 – 1878) и турбулентният политически живот на Княжеството ограничава избора на българското правителство и принуждава д-р Стоилов да не се съобразява с горепосочения принцип. Така например нуждата от решителни действия срещу сръбската пропаганда в Косовския вилает налага изпращането в Скопие на политическия авантюрист Димитър Ризов, който поддържа добри връзки с революционно настроените среди в България и Македония. Като секретари на търговските агентства са назначени бившите членове на Върховния македонски комитет Тома Карайовов и Никола Наумов, които неведнъж са си позволявали публично да обиждат султан Абдул Хамид II. Съвсем естествено Високата порта, познаваща отлично биографиите на българските общественици, неколкратно настоява за отзоваването на неудобните ѝ лица, но всеки път среща твърд отказ от София.

Контакти с местното българско население

Правата и задълженията на османските търговски агенти в България са съобразени с международната практика за консулската служба и са определени в нотата на Димитър Греков до Високата порта от 1892 г. – те следва да се грижат за защитата на търговските интереси на своята държава, за правата на османските поданици и да легализират паспортна и друга документация.¹⁴ Въпреки че официално имат същите задължения, българските представители в Европейска Турция на практика изпълняват коренно различни задачи. Те трябва да работят сред българите в Македония и Тракия, огромното мнозинство от които са поданици на султана и не се ползват от право на консулска защита. Същевременно търговските отношения между двете държави са на ниско ниво, а очакването на финалната фаза в борбата за разпределение на османското наследство и ежедневният терор над християните в империята възпрепятстват свободната стопанска инициатива и развиването на сериозни икономически връзки.¹⁵ Основната цел на българските агенти, както беше казано по-горе, е да служат като посредник между София и българите в Османската империя, като превърнат поверените им институции в координационни и ръководни центрове за осъществяването на правителствените политики по националния въпрос.

За изпълнението на тези нетипични за една консулска институция задачи д-р Стоилов се възползва от неизяснения статут на княжеските агентства. Според неговите инструкции те трябва напълно да се ангажират с проблемите на българите в Европейска Турция, като оказват постоянна дипломатическа, морална и по възможност финансова подкрепа за осъществяването на техните образователни, религиозни и политически инициативи. При всяко извършено насилие агентите обръщат специално внимание на местните власти и настояват за справедливо решение. Липсата на нормативна рамка не позволява на Високата порта да мотивира пунктуално своите възражения срещу дейността на българските представители и аргументирано да настоява за тяхното отзоваване.

Контакти с революционните организации

Връзките на търговските агенти с местните власти са поставени на постоянно изпитание поради мисията им да работят за националното обединение. Тайната османска полиция, подпомагана от представителите на чуждите пропаганди, редовно получава информация за контактите им с ръководителите на революционните комитети. Пред Високата порта областните управители в Европейска Турция излагат антидържавната дейност на българските представители и настояват за тяхното отстраняване. Но Константин Стоилов не само одобрява, но и насърчава контактите на своите служители с революционерите. Кореспонденцията по въпроса се води със специален шифър, за да не бъде компрометирано правителството. Чрез търговския агент Атанас Шопов в Солун той индиректно влиза в контакт с членовете на Централния комитет на ВМОРО, като представя пред тях пагубните последици за българското население от използването на методите на революционния терор за събиране на финансови средства (Shopov 1995, p. 78). Доводите, изказани от търговския агент, губят сила пред растящите нужди на комитетите, поради което с негово ходатайство на 20 март 1898 г. Дамян Груев е приет лично от министър-председателя в София.

Д-р Стоилов неуспешно се опитва да убеди лидера на ВМОРО, че революционната организация може да бъде полезна само ако работи в съзвучие с правителствената политика и се откаже от терора. Съгласие не е постигнато, поради което той призовава търговските агенти да разяснят на населението, че софийското правителство няма намерение да воюва, и че в интерес на родното дело е да се запази мирът – българските поданици на султана не трябва да се превръщат в нарицателно за размирен елемент (Radev 2010, p. 133). Същевременно той не възпрепятства акциите на ВМОРО срещу сръбската и гръцката пропаганда и не прекъсва контактите на своите служители с революционерите. Министър-председателят отблъсква всички ноти на Високата порта срещу своите служители и дава да

се разбере, че ако срещу тях бъде използвано насилие, то няма да остане без отговор.

Разделението сред българския политически елит в края на XIX в.

Различните мнения за решаването на Българския национален въпрос след Берлинския конгрес създават дълбоки разделения сред политическия и военния елит на Княжеството. Множеството кризи, всички до една създадени „в името на Отечеството“, засилват напрежението и подбуждат лични вражди, недоверие и дори омраза към инакомислещите. Още в началото на политическата си кариера мнителният по природа д-р Стоилов разделя политическите фигури на патриоти и непатриоти – на хора, които могат да загърбят личния си интерес в името на държавата, и на такива, които се водят предимно от собственото си добруване. Той заклеява като предатели крайните русофили в страната, а мнението му се затвърждава след Преврата срещу княз Александър I (Zlatkov 2023). Насилието срещу опозиционерите по време на управлението на Стамболов води до кръвни отмъщения и убийството на самия лидер на Народнолибералната партия. В резултат в края на XIX век Константин Стоилов не може да има доверие нито на своите съмишленици, нито на своите опоненти.

Почти пълната липса на високообразована и политически неутрална интелигенция принуждава министър-председателя да разчита на хора, за моралните качества и професионалните компетенции на които има сериозни съмнения. За да избегне предателства и компрометиращи разкрития, д-р Стоилов споделя с всеки свой служител само толкова, колкото е нужно за изпълнение на поставените му задачи. Той не само дава различни явни и тайни инструкции на своите агенти, но и държи далеч от външната политика колегите си от Министерския съвет. Това предизвиква сериозно недоволство от влиятелни лидери като Константин Величков, които, без да познават външнополитическата стратегия на министър-председателя, няма как да оценят правилно неговите малки, но важни стъпки по пътя към националното обединение (Velikov 1979, p. 83).

Същевременно увеличаването на броя на българските мисии в чужбина прави невъзможно дори и напълно посветени на работата си хора като д-р Стоилов да ръководят сами мащабната им дейност. В резултат търговските агенти често остават без инструкции, не получават отговори на своите въпроси и предложения, не срещат достатъчно подкрепа от София и са принудени да се откажат от редица свои инициативи.¹⁶ Проблемът се задълбочава по време на зачестилите боледувания на министър-председателя, по време на които МВНРИ се ръководи временно от други министри, които не са запознати с многопластовите и често противоречащи на публично обявените мисли и напътствия на Константин Стоилов.¹⁷ Това обръква търговските агентства, които освен разнопосочни инструкции получават и мъмрене за иначе съвестното изпълнение на своите задължения.

Заклучение

Въпреки множеството проблеми и предизвикателства пред изграждането на мрежата от български търговски агентства в Османската империя твърдостта и упоритостта на д-р Константин Стоилов и неговия дипломатически агент в Цариград Димитър Марков дават резултат – макар и не-признати и с неизяснен статут, в Македония и Тракия до края на 1897 г. са открити 6 търговски агентства, над сградите на които се вее държавното знаме на Княжество България. С течение на времето търговските агенти привличат около себе си най-влиятелните представители на местното население, пред които тълкуват политиката на България по националния въпрос и демонстрират своята подкрепа за осъществяването на техните религиозни, политически и образователни стремления. Те не съумяват да се превърнат в координационен и ръководен център, но оказват безценно съдействие на Българската екзархия като легален представител на българите и на Вътрешната организация като техен нелегален, но ефикасен защитник от ежедневно насилие в Империята.

БЕЛЕЖКИ

1. In: ф. 176К – Министерство на външните работи и изповеданията. At: ЦДА.
2. In: ф. 176 К, оп. 21, а.е. 50, л. 6. At: ЦДА.
3. Карайовов, Т. Да се обясним. В: Годишна притурка на в. Право, 1896 г.
4. За подготовката, хода и резултата от Четническата акция, виж: (Eldarov 2015).
5. По въпроса за активното и пасивното дипломатическо представителство на Княжество България, виж: (Kolev 2019)
6. In: ф. 176К, оп. 21, а.е. 50, л. 9. At: ЦДА.
7. In: ф. 176К, оп. 1, а.е. 413, л. 1., л. 3. At: ЦДА.
8. In: ф. 176К, оп. 21, а. е. 413, л. 39. At: ЦДА,
9. In: ф. 176К, оп. 21, а. е. 413, л. 41. At: ЦДА.
10. In: ф. 176К, оп. 1, а. е. 1125, л. 18-26. At: ЦДА; ф. 176К, оп. 1, а.е. 1112, л. 29 – 30. At: ЦДА,
11. In: ф. 176К, оп. 21., а.е. 413, л. 75. At: ЦДА.
12. In: ф. 176К, оп. 1., а. е. 1125, л. 1. At: ЦДА.
13. След скъсването на българо-руските дипломатически отношения руските консули в Европейска Турция открито застават на страната на Цариградската патриаршия и започват активно да подкрепят развитието на сръбската пропаганда в Македония, виж: ф. 14, оп. 1, а.е. 229, л. 29-30. At: БИА – НБКМ,
14. ф. 176 К, оп. 21, а.е. 50, л. 6. At: ЦДА.

15. In: ф. 176К, оп. 1, а. е. 1227, л. 1. At: ЦДА.
16. In: ф. 176К, оп. 1, а. е. 1041, л. 138. At: ЦДА.
17. In: ф. 176К, оп. 1, а. е. 1232, л. 39, 45. At: ЦДА.

ЛИТЕРАТУРА

- ВЕЛИКОВ, В. (ред.), 1979. *Литературен архив*. Т. 7. Константин Величков. София: БАН.
- ГЕОРГИЕВ, Г., 2008. *Македоно-одринското движение в Кюстендилски окръг (1895 – 1903)*. София: МНИ.
- ЕЛДЪРОВ, С., 2003. *Върховният македоно-одрински комитет и Македоно-одринската организация в България 1895 – 1903*. София: Иврай.
- ЕЛДЪРОВ, С., 2015. *Четническата акция на Македонския комитет 1895*. София: НЧ „Кузман Шапкарев“.
- ЗЛАТКОВ, А., 2021. Българското търговско агентство в Дедеагач (1897 – 1899). *Журнал за археологически и исторически изследвания*, кн. 1, с. 20 – 36.
- ЗЛАТКОВ, А., 2023. Факторът „Русия“ в политическата кариера на д-р Константин Стоилов по време на управлението на княз Александър (1879 – 1886). В: *Русия: погледи от Балканите (XIX – XX в.)*, с. 165 – 197. София: ИБЦТ.
- КОЛЕВ, В., 2019. Правото на представителство на васалното българско княжество, 1878 – 1908 г. В: *С поглед към света. Сборник в памет на проф. д-р Костадин Грозев*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.
- КОНСТАНТИНОВА, Ю., 2014. *Българи и гърци в борба за османското наследство*. Велико Търново: Фабер.
- ЛЕЛЪОВА, Р., 2016. *Българските градски общини в Македония 1878 – 1903*. София: Гутенберг.
- ПОПОВ, Р., 1984. *Балканската политика на България 1894 – 1898*. София: БАН.
- РАДЕВ, Т., 2015. *Въстанията в тактиката на българския иредентизъм 1894 – 1904*. София: Парадигма.
- РАДЕВ, Т., 2010. *Екзархията и българският революционен национализъм в Македония и Одринска Тракия 1893 – 1903*. София: УИ „Паисий Хилендарски“.
- СТАТЕЛОВА, Е., ПОПОВ, Р., ТАНКОВА, В., 1994. *История на българската дипломация 1879 – 1913*. София: Фондация „Отворено общество“.
- СТРЕЗОВА, А., 2017. *Българската дипломация. Институции и представители 1879 – 1918*. София: Авангард Прима.

- СТРЕЗОВА, А., 2018. Българските търговски агентства/консулства в Османската империя – създаване, развитие, влияние, управленски състав (1896 – 1912). *Исторически преглед*, кн. 3, с. 76 – 107.
- ШОПОВ, А. 1995. *Дневник, дипломатически рапорти и писма*. София: МНИ.

REFERENCES

- ELDAROV, S., 2015. *Chetnicheskata aktsiya na Makedonskiyat komitet 1895*. Sofia: NCH “Kuzman Shapkarev” [in Bulgarian].
- ELDAROV, S., 2003. *Varhovniyat makedono-odrinski komitet i Makedono-odrinskata organizatsiya v Balgariya 1894 – 1903*. Sofia: Ivray [in Bulgarian].
- GEORGIEV, G., 2008. *Makedono-odrinskoto dvizhenie v Kyustendilski okrag (1895 – 1903)*. Sofia: MNI [in Bulgarian].
- KOLEV, V., 2019. Pravoto na predstavitelstvo na vasalnото balgarsko knyazhestvo, 1878 – 1908 g. In: *S pogled kam sveta. Sbornik v pamet na prof. d-r Kostadin Grozev*. Sofia: Sv. Kliment Ohridski [in Bulgarian].
- KONSTANTINOVA, Y., 2014. *Balgari i gartsii v borba za osmanskoto nasledstvo*. Veliko Tarnovo: Faber [in Bulgarian].
- LELYOVA, R., 2016. *Balgarskite gradski obshtini v Makedonia 1878 – 1903*. Sofia: Gutenberg.
- POPOV, R., 1984. *Balkanskata politika na Bulgaria 1894 – 1898*. Sofia: BAN [in Bulgarian].
- RADEV, T., 2015. *Vastaniyata v taktikata na balgarskiya iredentizam 1894 – 1904*. Sofia: Paradigma [in Bulgarian].
- RADEV, T., 2010. *Ekzarhiyata i balgarskiyat revolyutsionen natsionalizam v Makedoniya I Odrinska Trakiya 1893 – 1903*. Sofia: Paisiy Hulendarski [in Bulgarian].
- STATELOVA, E., POPOV, R., TANKOVA, V., 1994. *Istoria na balgarskata diplomatsia 1879 – 1913*. Sofia: Fondatsia „Otvoreno obshtestvo“ [in Bulgarian].
- STREZOVA, A., 2017. *Balgarskata diplomatsia. Institutsii i predstaviteli 1879 – 1918*. Sofia: Avangard Prima [in Bulgarian].
- STREZOVA, A., 2018. Balgarskite targovski agentstva/konsulstva v Osmanskata imperia – sazdavane, razvitie, vliyanie, upravleniski sastav (1896 – 1912). *Istorieski pregled*, vol. 3, p. 76 – 107 [in Bulgarian].
- SHOPOV, A., 1995. *Dnevnik, diplomateski raporti i pisma*. Sofia: MNI [in Bulgarian].
- VELIKOV, V. (ed.), 1979. *Lliteraturen arhiv. T. 7. Konstantin Velichkov*. Sofia: BAN [in Bulgarian].

- ZLATKOV, A., 2021, Balgarskoto targovsko agentstvo v Dedeagach (1897 – 1899). *Journal for archeological and historical studies*, vol. 1, pp. 20 – 36 [in Bulgarian].
- ZLATKOV, A., 2023. Faktorat “Rusiya” v politicheskata kariera na d-r Konstantin Stoilov po vreme na upravlението na knyaz Aleksandar (1879 – 1886). In: *Rusiya: Pogledi ot Balkanite (XIX – XX v.)*, pp. 165 – 197. Sofia: Institute of Balkan Studies and Centre of Tracology. [in Bulgarian].

**BUILDING THE NETWORK OF BULGARIAN
TRADE AGENCIES IN THE OTTOMAN EMPIRE
AT THE END OF THE 19TH CENTURY – CHALLENGES,
PROBLEMS, SOLUTIONS**

✉ **Dr. Angel Zlatkov**

ORCID iD: 0000-0003-1956-7755

Institute of Balkan Studies

Bulgarian Academy of Sciences

45, Moskovska St.

1000 Sofia, Bulgaria

E-mail: angel.k.zlatkov@gmail.com